

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційне дослідження Кривої Наталі Леонідівни
«Особливості прояву довіри дитини старшого дошкільного віку до
соціального оточення»,
поданого на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна і вікова психологія.

Кардинальні процеси реформування дошкільної освіти в Україні у 2020-2021 роках пов'язано із необхідністю збереження дитино-центрованого освітнього простору, орієнтованого на повноцінний розвиток дітей. Базовим компонентом дошкільної освіти, як державним стандартом (у новій редакції 2021 року) зазначено цінності дошкільної освіти, які наголошують на: визнанні самоцінності дошкільного дитинства, його потенціалу та особливої ролі в розвитку особистості; щасливому проживанні дитиною дошкільного дитинства як передумови її повноцінного розвитку та подальшої самореалізації у житті; поваги до дитини, особливостей її розвитку та індивідуального досвіду; зміцнення фізичного, психічного та соціального здоров'я дитини, тощо. Також зазначено, що становлення компетентностей дитини під час здобуття дошкільної освіти відбувається під керівництвом дорослих, педагогічні впливи яких повинні забезпечувати цілісність особистості, яка проявляється в розвинених емоціях, зростаючій свідомості, керованій поведінці. Саме тому, в полі особливої уваги науковців повинен бути соціально-емоційний розвиток дитини, в сучасних умовах з урахуванням соціальних тенденцій і викликів (як от негативний вплив інформаційного середовища). Розвиток інтелекту, емоційної сфери, стійкості до стресу, впевненості у собі, позитивного ставлення до себе, інших та світу у дитини дошкільного віку – все це потребує педагогічної підтримки і педагогічного супроводу в освітньому просторі закладу дошкільної освіти і сім'ї. З огляду на це дисертаційне дослідження Кривої Наталі Леонідівни має безумовну науково-практичну цінність, є актуальним та перспективним.

Здійснений аналіз дисертаційного дослідження свідчить про

обґрунтованість наукових положень, і дозволяє стверджувати, що висновки і рекомендації, які сформульовані у роботі, базуються на використанні загальнонаукових та спеціальних методів, таких як: емпіричні спостереження; аналіз; систематизація; зіставлення та узагальнення даних з проблеми особливостей прояву довіри дітей старшого дошкільного віку до соціального оточення; теоретичне та ігрове моделювання; психолого-педагогічне проектування розвивального впливу шляхом розробки освітньої програми.

Мета дослідження відповідає рівню кандидатської дисертації та міститься у науковому обґрунтуванні комплексу психолого-педагогічних умов, що забезпечують позитивний вплив на формування оптимального рівня довіри у дітей старшого дошкільного віку до соціального оточення. Дисертаційна робота має чітку структуру, узгодженість ключових компонентів: об'єкта, предмета, мети, завдань, висновків дослідження, що змістовно наповнено в основному тексті дисертації. Відповідно до мети дослідження були поставлені та реалізовані вагомі за змістом завдання.

Дисертаційне дослідження Н.Л. Кривої складається з трьох розділів.

У першому розділі здійснено аналіз наукового розуміння сутності та змісту теоретичних підходів до розуміння феномену «довіра», розкрито його структуру, процес формування, види та функції, описано феномен «довіра дитини старшого дошкільного віку» (позитивне ставлення до батьків, педагогів, однолітків, знайомих та незнайомих людей, що ґрунтується на вірі в їхню чесність та щирість, проявляється в готовності вступити в продуктивну взаємодію, поділитися значущою інформацією про себе).

Встановлено, що формування довірливих стосунків залежить від домінантної форми спілкування та соціального оточення дитини, розкрито поняття «інформаційне середовище» як основне джерело інформації для дитини, яке здійснює безпосередній вплив на її психічну діяльність, формування соціальної поведінки. Виокремлено об'єкти довіри/недовіри дитини в соціальному оточенні дитини (батьки, педагоги, однолітки, знайомі та незнайомі люди), функції довіри, прояви довіри.

У другому розділі подано загальну стратегію констатувального експерименту, презентовано результати емпіричного дослідження особливостей прояву довіри дитини старшого дошкільного віку до соціального оточення, виділено та охарактеризовано групи старших дошкільників відповідно до низького, достатнього, оптимального та надмірного рівнів прояву довіри до соціального оточення, визначено вплив сучасного інформаційного середовища на формування довіри у дитини старшого дошкільного віку. За допомогою статистичного аналізу виявлено кореляційну залежність між отриманими даними, що дало можливість визначити особливості та рівні прояву довіри старших дошкільників до соціального оточення а також кількісні й якісні показники для розробки психолого-педагогічних умов з метою подолання низького рівня довіри.

Третій розділ дисертаційної роботи присвячено експериментальній перевірці ефективності визначених психолого-педагогічних умов формування оптимального рівня довіри у дитини старшого дошкільного віку до соціального оточення в умовах сучасного інформаційного середовища. Авторкою викладено загальну стратегію формування експерименту, описано розвивальну програму «У колі довіри» (с. 148) підґрунтям якої стали загальнонаукові принципи актуальності, системності, доступності, єдності свідомості й поведінки, індивідуалізації, особистісно-орієнтованого підходу до взаємодії дорослих та дітей. В ній зазначено методи, форми і зміст освітньої діяльності з дітьми і дорослими та наведено результати аналізу її ефективності (174). На особливу увагу заслуговують матеріали методичного комплексу до розвивальної програми «У колі довіри». Програма передбачає розвивальну роботу з дітьми старшого дошкільного віку (тематичні цикли за технологією «Радість розвитку»; індивідуальні заняття; ігри), батьками (тренінги; індивідуальні консультації) та педагогами (тренінги). Розроблено рекомендації для педагогів та батьків з метою формування довіри у старших дошкільників та нейтралізації негативного впливу на їхній розвиток сучасного інформаційного середовища. Встановлено, що розвивальна програма «У колі довіри» є

ефективним засобом формування оптимального рівня довіри дитини старшого дошкільного віку до соціального оточення.

Висновки, які робить дисертантка; доволі чітко сформульовані та переконливі. Вони синтезують усі основні результати дослідження, засвідчують виконання поставлених завдань та досягнення мети дисертаційної роботи. Н. Л. Крива довела, що дослідження особливостей прояву довіри дитини старшого дошкільного віку до соціального оточення є актуальною науковою проблемою, теоретично обґрунтованою та емпірично доведеною; таким, що має безсумнівну наукову новизну та практичне значення.

Текст дисертації Кривої Н.Л. характеризується послідовним, логічним викладенням матеріалу, вдалим поєднанням теоретичного обґрунтування та емпіричної перевірки презентованих наукових положень. В цілому, позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих Кривою Наталією Леонідівною результатів, слід відмітити деякі зауваження і побажання.

1. У першому розділі авторкою виокремлено ключове поняття та характеристики сучасного інформаційного середовища, на основі здійсненого теоретико-методологічного аналізу наукових досліджень, законодавчих актів проведених і розроблених переважно в країнах ближнього зарубіжжя: Європа, пострадянський простір (с. 65-76). На нашу думку, важливо було б здійснити теоретичні наукові розвідки в роботах науковців країн дальнього зарубіжжя (Японія, США, Китай, Ізраїль), в яких інформаційні, цифрові технології більш впроваджені у повсякденне життя суспільства і тому висвітлення проблем існування негативного впливу інформаційного середовища на дітей в сім'ях і системі освіти цих країн та вже віднайдені шляхи щодо його зниження – значно збагатило дане дослідження.

2. В анотації і подальшому тексті дослідження дисертанткою на основі суб'єктивного аналізу наукової літератури, результатів спостереження за дітьми під час режимних моментів, ігрової та навчальної діяльності та з урахуванням емпіричних даних дослідження дітей старшого дошкільного віку, виділено та описано особливості груп дітей з низьким, достатнім, оптимальним

та надмірним рівнями прояву довіри до соціального оточення (с. 4-5). На нашу думку, використання шкали з такими назвами 4-х рівнів прояву довіри дещо суперечливе. По перше, назви не співпадають за способами оцінки класичній системі діагностики розвитку дитини за унормованими шкалами (до типових кількісних вимірювань відносяться 2 рівні – низький і достатній; проте оптимальний і надмірний – відносяться до рівнів, які звичайно описують в якісних характеристиках без кількісних вимірювань). До того ж, рівень оптимального розвитку за описом важко відрізнити від достатнього, і визначити у кількісних показниках таку характеристику як «передбачення намірів партнерів» – важко. Слід зауважити і про те, що шкала з такими назвами не дозволяє коректно порівняти отримані дані у цьому дослідженні з іншими, опублікованими у відкритому доступі, в яких використано класичний підхід. В тексті дисертації (с. 4) автором також подано статистичні дані результатів попереднього обстеження респондентів, проведеного за укладеним дослідницею діагностичним комплексом, але результати описані за іншою шкалою: низький, середній, високий рівні тривожності/довіри. Це ускладнює порівняння зазначених на цій сторінці та іншій сторінці (с. 139) результатів попереднього етапу з результатами прикінцевого.

3) У висновках до 2 розділу (с. 139) сформульовано позицію дисертантки щодо визначення «нормою» наявність оптимального рівня прояву довіри дитини до соціального оточення, який полягає у сприятливому співвідношенні довіри та недовіри, вмінні їх проявляти в залежності від ситуації та передбачати небезпеку. На нашу думку, це є не зовсім коректним, оскільки нормою для дитини є будь який адекватний прояв ступеня довіри до соціального оточення, що цілком залежить від характеру зовнішнього впливу. Вважаю, що можна було б зазначити його як «бажаний», або той що відповідає вимогам Державного стандарту, у якому зазначено що, емоційне благополуччя, психічне здоров'я дитини та забезпечення умов для щасливого проживання дитинства – є метою і критеріями якості дошкільної освіти у партнерській взаємодії з батьками.

Втім, зазначені зауваження та побажання суттєво не знижують цінність наукового здобутку авторки і не впливають на загальну позитивну оцінку наукового дослідження Наталі Леонідівни Кривої. Вважаю, що дисертація на тему «Особливості прояву довіри дитини старшого дошкільного віку до соціального оточення» є завершеною самостійною науковою роботою, яка містить науково обґрунтовані результати в галузі педагогічної та вікової психології і за актуальністю, змістом, обсягом, обґрунтованістю наукових положень, достовірністю, практичним значенням, якістю оформлення та повнотою викладу повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», а її автор Крива Наталя Леонідівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри дошкільної освіти
КЗ «Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» ЗОР
кандидат психологічних наук, доцент

Ольга БАЙЄР

Завідувач

організаційно-методичного центру

Євгенія САМАРСЬКА